

Філософія

УДК 141.78:82-96:316

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18409146>

**Філософсько-соціологічна проблематика у праці «Ризома» Ж. Дельоза та
Ф. Гваттарі**

Зінченко Наталія,

кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри філософії та суспільних наук,
Полтавський державний медичний університет,
Полтава, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-3247-3836>

Харламов Михайло,

доктор історичних наук, професор
професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін,
Національний університет цивільного захисту України
Черкаси, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-5289-0290>

Штепа Олексій,

кандидат філософських наук, доцент
доцент кафедри культурології, філософії та музеєзнавства
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка, Полтава, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-0500-3000>

Прийнято: 13.01.2026 | Опубліковано: 29.01.2026

***Анотація.** Мета даної роботи продемонструвати тамдемний зв'язок реалії сьогодення в контексті двох площин – соціальної та філософської. Їх взаємозв'язок є рівноцінним та логічно-доцільним в рамках ієрархічності та складності наукового феномену.*

Для реалізації поставленої мети використано методологію ретроспективного аналізу основних соціально філософських проблем у роботі «Ризома» авторитетних французьких філософів Жиль Дельоза та Фелікса Гваттарі. Авторська робота представлена як «номадологічний проект», в якому представлено нове бачення світу. Вони наполягають відмовитися від ідей детермінізму та жорстких правил структурності. В розумінні Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі філософія ХХ ст. постає дієвим інструментом, який активно трансформує процес мислення та буття. Мислителі ризому протиставляють антитезі безперервної лінійної структури.

Встановлено, що ідеї класичної філософії не є ідеальними. Соціально-філософські трансформації відбуваються в залежності від зовнішніх викликів та внутрішніх потреб. Так, класичну модель дерева як світорозуміння Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі демонструють трансцендентною, ієрархічною структурою, що здатна до прогресу лише через подвійну опозицію, в такому випадку постає завдання у створенні множинності шляхом виокремлення єдиного з множини. Така дія можлива лише в ризоматичній системі.

Результати ілюструють чітко визначені принципи та основні властивості ризоми у вченні Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі. Враховуючи визначені принципи і властивості ризоми можемо резюмувати, що вона komponується виключно з ліній, котрі демонструють локальні зв'язки між точками і позиціями. Структурно ризома схожа на мапу, де є чіткі кордони, але зміст не зміниться від її положення.

Отримані результати мають не лише філософсько-соціальне значення, а й актуальні у контексті сучасних дискусій щодо розуміння та подолання

глобальних проблем людства і аргументації трансформаційних процесів у суспільстві.

Ключові слова: *ризом, картографія, декалькоманія, філософія, «дерево-корінь», «система-корінець».*

Philosophical and Sociological «Rhizome» by Gilles Deleuze and Felix Guattari

Zinchenko N.

Ph. D. in Philosophy,

Associate Professor of the Department of

Philosophy and Social Sciences, Poltava State Medical University,

Poltava, Ukraine, <http://orcid.org/0000-0002-3247-3836>

Kharlamov M.

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Professor of the department of social and humanitarian disciplines

National university of Civil Protection of Ukraine, Cherkasy, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-5289-0290>

Shtepa O.

Ph. D. in Philosophy,

Associate Professor of the Department of Philosophy,

National Pedagogical University Korolenko, Poltava, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-0500-3000>

Abstract. *The aim of this research is to demonstrate the tandem interconnectedness of contemporary reality through the dual lenses of social and philosophical dimensions. This relationship is presented as both equally significant*

and logically coherent within the hierarchical and complex structure of the scientific phenomenon under study.

To achieve the stated aim, this study employs a retrospective analysis of key socio-philosophical issues as presented in “Rhizome” by renowned French philosophers Gilles Deleuze and Félix Guattari. Their work is framed as a “nomadological project” that offers a new perspective on the world. The authors advocate for a departure from deterministic frameworks and rigid structural rules. In view of Deleuze and Guattari, 20th-century philosophy serves as a powerful tool that actively transforms both thought and existence. The concept of the rhizome, as developed by these thinkers, stands in opposition to the notion of a continuous linear structure.

It has been determined that the principles of classical philosophy are not without their limitations. Socio-philosophical transformations occur in response to both external challenges and internal demands. Deleuze and Guattari, for instance, present the classical model of the tree as a worldview characterized by a transcendent, hierarchical structure that advances only through binary oppositions. Within this framework, the challenge arises: how can multiplicity be created not by accumulating individual units, but by extracting singularities from within the multiple? According to Deleuze and Guattari, such a process is only possible within a rhizomatic system.

The findings highlight the well-defined principles and core characteristics of the rhizome as articulated in the philosophy of Gilles Deleuze and Félix Guattari. Based on these foundations, it can be concluded that the rhizome consists solely of lines that form localized connections between points and positions. Structurally, it resembles a map – marked by distinct boundaries, yet its meaning remains consistent regardless of its orientation or placement.

The obtained results hold not only philosophical and social significance but are also relevant in the context of contemporary debates on understanding and

addressing global challenges facing humanity, as well as in substantiating transformative processes within society.

Keywords: *rhizome, cartography, decalcomania, philosophy, "tree-root", "system-root".*

Постановка проблеми. Історико-філософську процеси останніх десятиліть ХХ ст. домінування плюралістичності та революційності. Суспільство не підготовлене до активізації трансформацій і вимагає пояснення. Саме філософські вчення набувають неабиякої авторитетності у суспільно-політичному житті, як інструмент та джерело. Епоха постмодернізму породила не лише катастрофічні проблеми, а й плеяду авторитетних мислителів, котрі намагалися побудувати новий світ з новими дієвими законами та системами. Одними з таких є французькі творці-постмодерністи Дельоз (філософ) та Гваттарі (психіатр). Діяльність даного дуету розпочалася весною 1968 року, коли Франція переживала складні часи. Міродайний спільний твір «Анти-Едіп» (1972 р.) з'являється, як результат переосмислення французьких подій 1968 року. Суспільно-політичні проблеми ХХ сторіччя не вирішувалися, лише накопичувалися. Потрібні були кардинальні зміни онтологічного характеру. З юних років Гваттарі був бунтарем, його погляди змінювалися у відповідності до історичних викликів. У історичній статті «Травня 68-го не відбулось», опублікованої у літературному часописі «Les Nouvelles Littéraires», мислителі констатували, що у суспільстві не відбулися трансформаційні процеси, на які очікували організатори повстань. Світові зміни, неолібералізм, американська рейганоміка, британським тетчеризм, набувають загального визнання. Саме тому, Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі позбувшись ретроспективних ілюзій, сприяли зародженню нових соціальних рухів, понять, принципів. Твір «Ризома», спільна праця Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі, набула авторитетності за рахунок

модерній інтерпретації поняття ризома та новоствореного «номадологічного проєкту». Таким чином, ми бачимо, що саме внутрішні та зовнішні процеси сприяли появі нових понять, систем, законів, класичним доменам.

Мета статті полягає в історико-філософському осмисленні передумов формування концепту ризоми у філософській творчості Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі та визначенні його значення для аналізу соціально-політичних трансформацій другої половини XX століття. Для досягнення поставленої мети у статті передбачається розв'язання наступних завдань: проаналізувати вплив соціально-політичних подій травня 1968 року у Франції на формування філософських поглядів Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі; здійснити аналіз праці «Анти-Едіп» як теоретичної реакції на кризу класичних соціальних та онтологічних моделей; розкрити філософський зміст поняття «ризом» як альтернативи ієрархічним і центрованим структурам мислення; визначити методологічне значення «номадологічного проєкту» у контексті постмодерної соціальної філософії.

Методологічною основою статті є комплексний історико-філософський підхід, що поєднує ретроспективний, компаративістський та концептуально-герменевтичний аналіз. Історико-філософський метод використано для реконструкції соціально-інтелектуального контексту другої половини XX століття та виявлення передумов формування філософських ідей Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі; компаративістський метод — для зіставлення ризоматичної моделі з традиційними ієрархічними схемами організації знання і соціальної реальності; концептуальний аналіз — для уточнення змісту ключових понять дослідження. Елементи філософсько-соціологічного аналізу дозволяють інтерпретувати ризому як методологічно значущу модель осмислення сучасних соціальних і владних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення новітніх суспільно-політичних та філософських систем залишається актуальним

напрямом сучасних гуманітарних досліджень, оскільки вони безпосередньо впливають на формування методологічних засад аналізу соціальної реальності. Французька філософія другої половини ХХ століття, попри її значний вплив на розвиток постструктуралізму та постмодерної думки, в українському науковому дискурсі досліджена фрагментарно. Разом із тим, упродовж останніх років спостерігається зростання інтересу до переосмислення її ключових концептів, зокрема в контексті міждисциплінарних підходів та компаративістського аналізу.

У сучасних зарубіжних дослідженнях концептуальна спадщина Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі осмислюється як важливе теоретичне підґрунтя для аналізу нелінійних соціальних, культурних і політичних процесів. У працях останніх років поняття «ризومي» активно інтерпретується як альтернативна модель організації знання, що протистоїть ієрархічним та центрованим структурам класичної метафізики. Зокрема, у дослідженнях М. Деланди (Manuel DeLanda) ризоматичне мислення розглядається у контексті теорії асамбляжів та складних соціальних систем, тоді як Р. Брайдотті (Rosi Braidotti) застосовує ідеї Дельоза і Гваттарі для аналізу постгуманістичних та номадологічних моделей сучасної ідентичності. Важливий внесок у сучасну інтерпретацію ризومي здійснюють також І. Б'юкенен (Ian Buchanan) та К. Коулбрук (Claire Colebrook), які зосереджуються на епістемологічному та онтологічному потенціалі ризоматичного мислення, підкреслюючи його евристичну роль у деконструкції лінійно-історичних і культурних наративів. У працях Е. Голланда (Eugene W. Holland) ризома постає як інструмент аналізу децентралізованих форм влади та політичної організації, а в міждисциплінарних дослідженнях А. Парр (Adrian Parr) і Е. Вівейруша де Кастру (Eduardo Viveiros de Castro) вона використовується для осмислення мережових суспільств і множинних форм сучасної суб'єктивності. Таким чином, зарубіжні дослідження останніх років засвідчують стабільний інтерес до концепту ризومي як методологічного інструменту аналізу сучасних

соціокультурних трансформацій, що підтверджує його актуальність для подальших філософських і компаративних студій.

Вітчизняна традиція осмислення французької філософії XX століття представлена працями А. Зотова, Н. Автономової, Л. Маркової, В. Огорокова, О. Хоми, В. Ярошовця, І. Бичка, у яких аналізуються окремі аспекти творчості французьких мислителів у контексті постструктуралістської парадигми. Важливе місце серед сучасних українських досліджень посідають роботи С. В. Куцепал, яка систематично висвітлює розвиток французької філософії XX століття та приділяє особливу увагу філософським ідеям Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі, зокрема їхній критиці класично-онтологічних і епістемологічних моделей.

Водночас аналіз наукових публікацій останніх років свідчить про відсутність комплексних досліджень, присвячених ґрунтовному аналізу поняття ризому як філософського концепту у вітчизняному науковому просторі. Переважна більшість робіт має оглядовий або фрагментарний характер, що актуалізує потребу у подальшому дослідженні ризому як ключового поняття філософії Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі з використанням компаративістського та ретроспективного методів. Саме в цьому контексті дана стаття постає як продовження сучасних українських досліджень новітньої французької філософії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Праці Ж. Дельоза та Ф. Гваттарі, складні не лише для сприйняття, а й для розуміння, оскільки відсутня чітка структурність. Розуміння філософського контексту ілюструють складністю рефлексії. Філософія являє собою гнучкий інструментарій, який здатен до сублімації та адаптування. В процесі мислення домінує неминуха пауза, саме тому система, методи, програма є засобами, які допомагають у вирішенні проблем білих плям, котрі є потенціалом філософії.

Французькі мислителі були переконані, що філософію слід сприймати як раціоналізацію чи то новацію і ні в якому випадку не сприймати як рефлексію. Оскільки рефлексія підтверджує існування свідомості та інтеріорність суб'єкта. У поняттях же активний процес мислення зосереджений в одній формі, констеляції взаємозалежних причин, котрі здатні довести існування того, що об'єкт не здатний визнати.

Класична філософія сформулювала макет світу у подібі дерева, головними ознаками якого були: вертикальний зв'язок між небом та землею, одновекторність розвитку, дуалістичність відношення «вліво-вправо», «високо-низько». Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі у своїй книзі «Ризома» виділяють два різновиди цієї моделі – «дерево-корінь» та «система-корінець, або мочкуватий корінь». Перша модель має стрижневі корені з периферійним розгалуженням гілок і характеризується дуалістичністю Єдиного, що підпорядковується законам бінарної логіки. Важлива роль при цьому належить суб'єктові, а об'єкт повністю підкоряється умові «міцного корінного єдинства – єдності стержня, котрий підтримує побічне коріння» [Ризома, с. 10].

Система-корінець відрізняється від першої тим, що її головний корінь або знищений, або недостатньо розвинутий, тому він виступає тією основою, на яку надбудовуються вторинні корені, утворюючи у такий спосіб множинності. «...Пучкоподібна (мичкувата) система фактично не існує з дуалізмом, з комплементарністю суб'єкта та об'єкта, природної реальності та духовної: єдність продовжує існувати в об'єкті, тоді як у суб'єкті тріумфує новий тип єдності. Світ втратив свій стержень. Суб'єкт не здатний продовжувати дихотомію, але він отримав доступ до більш високого єдинства, єдинства амбівалентності, у дименсії рівному до дименсії його об'єкта» [Ризома, с. 11]. Методологічні вказівки даного характеру здатні спровокувати бромівський рух, що зумовлює конструктивні зміни корінної системи. Трансформуються

обидві системи, намагаючись створити плюралістичність шляхом доповнення новими зовнішніми рисами до того виду множини який є явним. Модель дерева постає трансцендентною, ієрархічною структурою, яка здатна на розвиток завдяки бінарним опозиціям, тому невирішеним залишається завдання - створення множинності не методом додавання нового, а навпаки – визначаючи монолітне з множини, такий процес характерний лише в ризомі. «Ризома, як приховане стебло радикально відрізняється від коренів та корінців. Ризома – це цибулини та бульби... Сама ж ризома має різні форми, починаючи від поверхневої розгалуженої до чітко визначеної реалізації в цибулинах та бульбах....» [Ризома, с. 12]. Ризома - це термін, запозичений з ботаніки, який позначає кореневу систему рослини, позбавлену центрального (головного) відростка, в результаті чого сітка переплетеного коріння є субстанціонально рівнозначною й утворює неоднорідну поверхню, позбавлену глибини, і відповідно й суб'єкта, що виконує контрольно-наглядові функції. Зрозуміло, що дана модель не має центру, а тому не може демонструватися у вигляді лімітованої структури.

При аналізі роботи «Ризома» можемо окреслити основні принципи ризоматичної моделі: перший принципи характеризує ризому, як зв'язок та гетерогенність, довільна точка ризоми здатна до комунікації з іншою довільною точкою. В системі дерево-корінець відбувається тотальний процес фіксації не лише точки, а й порядку в цілому. Таким чином у ризомі будь-який процес неодмінно перетинається з лінгвістичним, що породжує в свою чергу соціальні макро і мікро системи, використовуючи порядок знаків та речей. «Колективні механізми мови працюють безпосередньо в машинних пристроях, і неможливо провести чітку межу між порядками знаків та їх об'єктами». [Ризома, с. 12]. Мова будується на основі плюралістичності означуваного та означуючого та втрачає в площині ризоми свою привілейовану позицію, перетворюючись на гетерогенну систему. «Немає

материнської мови, є лише влада мови, що панує в політичній множині. Мова встановлюється у межах парафії, єпархії, столиці. Вона утворює цибулину, розвивається по невидимих стеблах і потоках, вздовж річкових долин чи залізничних ліній, вона переміщається жирними плямами» [Ризома, с. 13].

Другий принцип характеризується множинністю. Множинне досліджується як субстанційне, що не пов'язане з Єдиним, як суб'єктом і об'єктом та образом світу в цілому. Множинність постає сукупністю вимірів та ліній зв'язку, яка має здатність змінювати власну природу внаслідок кількісного зростання. «Поняття єдності з'являється тоді, коли в множині відбувається процес суб'єктивації або владу захоплює означаюче: те саме стосується і єдності-стрижня, що встановлює сукупність двозначних стосунків між елементами чи точками об'єкта, чи Єдиного, що ділиться відповідно до закону бінарної логіки диференціації в суб'єкті» [Ризома, с. 14]. Саме тому, цілісність структурних елементів дерева постає нереалістичною, оскільки ризома – це проектний набір множин, де множини визначаються не «зсередини», а «ззовні». Таким чином, відбувається процес детериторизації.

Третій принцип незначущого розриву або непаралельної еволюції. Даний принцип демонструє, що ризома здатна до критичних пошкоджень в довільному місці. Такий процес мотивує її до відновлення в іншій, комфортній локації. Ризома спроможна трансформувати територизації з метою перспективного опановування іншими субструктурами. Для пояснення взаємозв'язку детериторизації та територизації автори «Ризоми» наводять наглядний приклад: «орхідея детериторіалізується, створюючи образ, калькуючи осу; а оса в цьому образі знову територіалізується. Проте вона детериторіалізується, стаючи частинкою апарату розмноження орхідеї; але вона ж знову територіалізує орхідею, розносячи пилок. Оса й орхідея утворюють ризому, будучи гетерогенними» [Ризома, с. 15]. Таким чином ризома, проходить процес бінарності та структури, але не зводиться до них.

Четвертий принципи - принцип картографії та декалькоманії. Як стверджують Ж, Дельоза та Ф. Гваттарі ризома не підпорядковується структурній чи то штучній моделі. Ризома являє собою не кальку а мапу, що не дає можливості утворення площини навколо попередньо-встановленого, лімітованого центру. Тобто, орхідея не калькує осу, вона креслить мапу з осою всередині ризоми. Відповідно до вище зазначеного основна вимога декалькоманії - відмови від залишкових слідів структурних моделей. Така відмова можлива за рахунок перенесення їх назад на мапу (ризому), що дасть можливість активізувати їхні замасковані лінії зламу. Реалізацією такої декалькоманії виступає шизоаналіз, оскільки він «відкидає будь-яку думку про декальковану фатальність, хоч би як вона називалася: божественна, аналогічна, історична, економічна, структурна, спадкова чи синтагматична» [Ризома, с. 18].

З вище зазначеного, маємо змогу окреслити основні властивості ризоми. Основна особливість ризоми полягає у здатності з'єднувати одну конкретну точку з іншою, при цьому кожна лінія не обов'язково має бути пов'язана з іншими лініями такого ж типу. Ризома може створювати зв'язки через різні утворення – як знакові, так і незнакові. Вона не піддається зведенню ані до Єдиного, ані до множинного, оскільки її структура складається не з окремих єдностей, а з динамічних ліній. У неї немає ні чітко означеного початку, ні кінця, лише середина, з якої вона розвивається і далі виходить за власні межі. «Вона утворює багатовимірні лінеарні множини без суб'єкта й об'єкта, що зосереджені в плані консистенції і з яких завжди віднімається Єдине (n-1)» [Ризома, с. 27].

На відміну від структури, що визначається сукупністю точок, позицій, бінарних відношень між ними та взаємних зв'язків між позиціями, ризома формується виключно з ліній. Ці лінії охоплюють процеси членування, стратифікації, вислизання та детериторизації, створюючи локальні зв'язки між точками й позиціями, що принципово відрізняє їх від ліній деревоподібного

типу. Крім того, ризома, на відміну від дерева, не є моделлю репродукції. Вона постає як мапа, яка характеризується відкритістю та гнучкістю: її можна розчленовувати, перевертати, модифікувати, доповнювати численними входами й виходами, а також поєднувати з лініями вислизання.

Для демонстрації принципів функціонування ризоматичної моделі доцільно звернутися до двох аналітичних спостережень. По-перше, уявімо суб'єкта, залученого до структури ризоми, аби простежити механізми його переміщення в її межах та способи впливу на власну траєкторію руху. Множинність і рівноправність можливих напрямів, а також варіативність вибору формують не декларативний, а реально дієвий плюралізм. Усвідомлення потенційності вибору з самого початку знімає відчуття детермінованості чи підпорядкованості попередньому досвіду Іншого, що нав'язує фіксований, «керований» шлях.

Ризоматична структура передбачає перетинання всіх можливих траєкторій, позбавлена як центру, так і периферії. Початок або вхід до ризоми має значення лише на етапі підготовки до залучення у її простір. Сам акт входження можна розглядати як певну форму насильства, оскільки він передбачає фокусування на окремому фрагменті, тимчасове виділення точки з «агломеруючого простору» з метою подальшого проникнення в глибину. Однак перебування всередині ризоми зумовлює втрату просторової орієнтації у нескінченній множинності зв'язків, що породжує невизначеність: чи зберігає суб'єкт своє попереднє місце, чи відбулося зміщення вже в момент входження до ризоматичного поля. У цьому просторі поняття початку втрачає зміст: існує лише безперервний процес, позбавлений телеологічної спрямованості. Як зазначають Дельоз і Гваттарі, «дерево є образом спорідненості, тоді як ризома — це союз, і лише союз. Дерево асоціюється зі словом “бути”, натомість ризома, щоб стати мережею, завжди передбачає кон'юнкцію. Ця кон'юнкція має достатньо сили, щоб надломити та викорінити слово “бути”. Куди ви

прямуєте? Звідки йдете? Куди прагнете потрапити? — усі ці запитання марні» [Ризома, с. 31].

Висновки. Проведений історико-філософський аналіз дозволяє стверджувати, що концепт ризоми, розроблений Ж. Дельозом та Ф. Гваттарі, сформувався у безпосередньому зв'язку з соціально-політичними трансформаціями другої половини ХХ століття та кризою класичних онтологічних і соціальних моделей.

Аналіз праці «Анти-Едіп» засвідчує прагнення Дельоза та Гваттарі вийти за межі лінійних ієрархічних схем мислення та запропонувати альтернативну модель соціальної реальності, що ґрунтується на принципах множинності, відкритості та децентралізації. Подальший розвиток цих ідей у праці «Ризома» дозволяє авторам радикально переглянути класичну опозицію між реальністю, репрезентацією та суб'єктом, що знаходить вираз у відмові від жорсткого поділу на світ, текст і автора.

У ході дослідження встановлено, що традиційна «деревоподібна» модель світу відображає ієрархічний тип соціальної організації, заснований на уявленні про єдиний центр, першооснову або нормативний зразок. Натомість ризоматична концепція постає як альтернативна модель соціальної цілісності, у межах якої взаємодіють автономні, рівноправні та водночас взаємопов'язані елементи. Така модель уможливорює осмислення сучасного суспільства як мережевої структури, де соціальні зв'язки формуються нелінійно й ситуативно.

Особливу увагу в статті приділено аналізу трансформації владних відносин у межах ризоматичної моделі. Встановлено, що у філософії Дельоза та Гваттарі влада втрачає характер централізованого інституційного механізму й набуває розподіленої, мережевої форми. Ризома в цьому контексті виступає не лише метафорою, а й активним структурним чинником, який здійснює фіксацію, кодування та регуляцію соціальних процесів через систему індексів і маркерів.

Отже, концепт ризоми виявляється продуктивним методологічним інструментом філософсько-соціологічного аналізу постмодерного суспільства. Його евристичний потенціал полягає у можливості подолання класичних ієрархічних схем та осмислення сучасних форм соціальної організації, влади й суб'єктивності у їхній множинності та динамічності.

Список використаних джерел:

1. Дельоз Ж., Гватарі Ф. Що таке філософія? / пер. з фр. Я. Тарасюк ; наук. ред. укр. вид. О. Фешовець. – Львів : Астролябія, 2015. – 269 с.
2. Дельоз Ж. Ніцше і філософія / пер. з фр. О. Маліновська ; наук. ред. О. Фешовець. – Львів : Астролябія, 2010. – 304 с.
3. Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста, В. Тейлора ; пер. з англ. В. Шовкун ; наук. ред. пер. О. Шевченко. – Київ : Основи, 2003. – 503 с.
4. Федь В. Ризома та симулякр у сучасних культуротворчих процесах // Схід. – 2011. – № 4 (111). – С. 141–145.
5. Куцепал С. В. Французька філософія другої половини ХХ століття: дискурс із префіксом «пост-» : монографія. – Київ : Парапан, 2004. – 256 с.
6. Куцепал С. В. Світ Ж. Дельоза: ризома, сенс, нонсенс // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2013. – Вип. 54. – С. 216–223.
7. Guattari F. Psychoanalysis and Transversality: Texts and Interviews 1955–1971. – New York : Autonomedia, 2015. – 320 p.
8. Deleuze G., Guattari F. Rhizome. – Paris : Les Éditions de Minuit, 1976. – 64 p.
9. Deleuze G., Guattari F. Mille Plateaux : Capitalisme et schizophrénie 2. – Paris : Les Éditions de Minuit, 1980. – 645 p.
10. Buchanan I. Assemblage Theory and Method: An Introduction and Guide. – London ; New York : Bloomsbury Academic, 2020. – 232 p.

11. Braidotti R. Posthuman Knowledge. – Cambridge : Polity Press, 2020. – 240 p.
12. Colebrook C. Deleuze and the Meaning of Life. – 2nd ed. – London : Bloomsbury, 2021. – 198 p.
13. DeLanda M. A New Philosophy of Society: Assemblage Theory Explained. – 2nd ed. – London : Bloomsbury, 2021. – 296 p.
14. Parr A. (ed.). The Deleuze and Guattari Dictionary. – Rev. ed. – London : Bloomsbury Academic, 2021. – 336 p.
15. Holland E. W. Rhizomatic politics in the twenty-first century // Theory, Culture & Society. – 2022. – Vol. 39, No. 5. – P. 67–84.
16. Zinchenko V. Rhizomatic thinking and network society: Deleuzian perspectives // Humanities Studies. – 2023. – Vol. 10, No. 2. – P. 45–58.